

перерабатывающей промышленности Курганской области на 2011 год и на период до 2014 года – Курган, 2011.

5. Экономика знаний: региональные аспекты / Под. общ. ред. д.э.н. Пилипенко. – Екатеринбург: Институт экономики УрО РАН, 2009. – 286 с.

6. Социально-экономическое положение районов Курганской области: статистический сборник // Курганстат. – 2010. – 143 с.

7. Реструктуризация экономики дотационного региона / Под общ. ред. А.И. Татаркина. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2005. – 663 с.

8. Последствия вступления России в ВТО [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://stopvto.ru/2011/11/16/>

9. Шубин А. Что ожидает наше село после вступления в ВТО / А Шубин // Нижегородская правда [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.pravda-nn.ru.

10. Ларионов Д.В. Аналитическая справка о проблемах в связи со вступлением в ВТО / Д.В. Ларионов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/vprint/55326/>

338.48:303.4

*Харічков С.К., д.е.н., професор,
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України,
Нездоймінов С.Г., к.е.н., доцент,
Одеський національний економічний університет*

ТУРИЗМ ЯК КЛЮЧОВИЙ СЕКТОР СТРАТЕГІЇ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ

Не зважаючи на об'єктивні труднощі останніх років, за прогнозом Всесвітньої ради з туризму і подорожей (WTTC) очікується стійке зростання туризму в період з 2009 по 2020 роки, середньому на 4,4% в рік. Одночасно зростатимуть і доходи від туризму – до 2 трлн. дол. США у 2020 році [1]. На даний час однією з найбільш значущих тенденцій розвитку світового туризму є різке посилення конкуренції на ринку туристичних послуг, як наслідок поступово зростаючої кількості країн з амбітними планами щодо залучення туристів, а також перенасичення туристичного ринку однотипною пропозицією. Тому як на рівні державних структур у сфері туризму, так і на рівні туристичного бізнесу йде пошук нових «зелених» технологій залучення туристів, розширення сфери пропозиції турпродукту і поглиблення його екологічної спеціалізації. У цьому контексті модернізація та «зелена» індустріалізація цюнального туристичного ринку вже давно стало спільною справою держави і приватних туристичних компаній.

Українські науковці О.М. Алимов, Б.В. Буркинський, В.В. Сабадаш, Є.В. Хлобистов, Т.П. Галушкіна, В.С. Реутов, Н.М. Андреева визначають, що формування сучасних принципів «зеленої» економіки є стратегічним, багатоаспектним та комплексним завданням в умовах ринкових трансформацій сфери природокористування, рекреації та туризму. В роботах цих та інших авторів умови впровадження механізму «зеленого» розвитку розглядаються з різних сторін і при цьому вчені звертають увагу на необхідність формування концепцій регіонального та адміністративно-територіального розвитку на засадах «sustainable development», що означає в сенсі «зеленої» економіки відтворюваність еколого-орієнтованої економіки [2-6]. На розробку інноваційної моделі розвитку туристично-рекреаційного комплексу держави направлено дослідження Цьохли С.Ю. та Яковенко Є.В. [7, с.45].

Аналіз публікацій показує, що більшість існуючих концепцій регіонального розвитку туризму оцінюють привабливість рекреаційної діяльності для бізнесу підприємців в цілому, але не враховують переваги «зелених технологій» щодо екологізації інфраструктури сфери туризму та гостинності, світовий досвід залучення «зелених» інвестицій. Усе це свідчить про актуальність теми, що і зумовило вибір напрямку дослідження в науковому і практичному аспектах.

Мета статті полягає в проведенні аналізу сучасних наукових поглядів з проблем формування концептуальних положень і цілій державної регіональної політики щодо розробки ефективної моделі модернізації туристичної інфраструктури на засадах парадигми «зеленої» економіки».

Індустрія туризму є досить складною системою, ступінь розвитку якої залежить від стану економіки країни в цілому. Це також одна з найбільш чутливих до різного роду катаклізмів і потрясінь галузь. Звернемо увагу на те, що в країнах з розвиненою туристичною індустрією виділяються значні кошти на просування власного туристичного продукту на міжнародний турринок, що обумовлено, насамперед, високими вимогами сучасних туристів щодо отримання загальної

інформації про країну, яка формує її туристичний імідж і вирізняє посеред інших країн з подібними туристичними пропозиціями.

Так, наприклад, у 2009 році Міністерством культури і туризму Турецької Республіки на просування власного «зеленого» рекреаційного потенціалу тільки на українському ринку туристичних послуг було витрачено близько 3,0 млн дол. США. В той же час в обмін на фінансові вливання в туризм країна має: швидке повернення коштів (4-10 років), збільшення національного доходу без здійснення сировинних витрат, зростання зайнятості населення, збільшення надходження валюти та поліпшення платіжного балансу та екологізації інфраструктури країни. Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), в світі налічується 15 країн, в яких надходження від туризму перевищують доходи від експорту нерідко у багато разів (острівні держави в зоні вологих субтропіків і тропіків), у 45 країн надходження від туризму перевищують 1/4 частину від обсягу експорту (держави із слаборозвинутою економікою). Для 38,0% держав туризм – головне джерело доходу, а для 83,0 % країн туризм є одним з п'яти основних джерел доходу. Наприклад, доходи Єгипту від туризму в 2010-2011 фінансовому році принесли країні 10,1 млрд. доларів [8]. Туризм – одна з головних галузей економіки Єгипту. У цій сфері зайнято понад 10% працездатного населення країни. В останнє десятиліття число туристів щорічно збільшувалося і досягло в минулому році 14,7 мільйона осіб. Єгипет є одним з найпопулярніших напрямів серед російських та українських туристів. Звертає увагу фахівців і прогрес В'єтнаму у сфері «зеленого» туризму та гостинності, завдяки будівництву сучасних готелів на береговій лінії довжиною у 2 тис. миль. В 2010 р. це дозволило прийняти біля 5 млн. туристів, що на 35% більше ніж в 2009 р. За туристичною привабливістю у 2010 р. В'єтнаму вдалось випередити Болгарію та Україну [9].

Проте, країни СНД (у т.ч. і Україна) займають вельми скромне місце на світовому ринку туристичних послуг, на їх частку припадає менше 2,0% світового туристичного потоку. В той же час доречно навести данні UNWTO щодо вкладу туризму у ВВП деяких держав світу (табл. 1) [10].

Таблиця 1

Частка туризму у ВВП країн світу за 2008 рік

Держава	Частка туризму у ВВП країни, %
Іспанія	10,7
Португалія	10,5
Мексика	8,2
Греція	6,6
Австрія	5,5
Нова Зеландія	5,1
Італія	4,8
Франція	3,7
Туреччина	3,6
Німеччина	3,2
США	2,6
Ізраїль	2,0
Україна*	1,6
Китай	1,3

За даними міжнародних експертів загальній обсяг послуг туристичного ринку України оцінюється у 10,172 млрд. дол. США [10]. Українські науковці вважають, що для подальшого сталого розвитку туризму, покращення екології довкілля, забезпечення інтеграції українського туристичного продукту, зокрема регіонального, в міжнародний туристичний простір необхідно посилити роль держави у сфері екологізації туризму шляхом формування ефективної стратегії та моделі співпраці влади, бізнесу та суспільства на основі впровадження технологій «зеленої» парадигми економіки.

Динамика туристичних потоків в Україні за 2000-2011р.р., яка наведена в табл. 2, свідчить про не реалізовані потенційні можливості щодо звеличення прийому внутрішніх та іноземних туристів в країні загалом за рахунок диверсифікації видів туристичних пропозицій та активізації підприємницького руху в туристичних регіонах [11].

Будь-яка цивілізована держава для того, що б отримувати від туріндустрії доходи до бюджету, повинна вкладати кошти в дослідження привабливості своїх територій для оцінки туристично-рекреаційного потенціалу, розробки програм розвитку турбізнесу малих та середніх підприємств, проектів облаштування інфраструктури курортних регіонів і туристичних центрів, в інформаційне забезпечення просування територій прийому туристів.

Туристичні потоки в Україні за 2000-2011 рр.(тис. чол.)

	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон - усього	Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну – усього	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України – усього	Із загальної кількості туристів:			Кількість екскурсав
				іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи	
2000	13422320	6430940	2013998	377871	285353	1350774	1643955
2001	14849033	9174166	2175090	416186	271281	1487623	874233
2002	14729444	10516665	2265317	417729	302632	1544956	1991688
2003	14794932	12513883	2856983	590641	344 332	1922010	2690810
2004	15487571	15629213	1890370	436311	441798	1012261	502031
2005	16453704	17630760	1825649	326389	566942	932318	1704562
2006	16875256	18935775	2206498	299125	868228	1039145	1768790
2007	17334653	23122157	2863820	372455	336049	2155316	2393064
2008	15498567	25449078	3041655	372752	1282023	1386880	2405809
2009	15333949	20798342	2290097	282287	913640	1094170	1909360
2010	17180034	21203327	2280757	335835	1295623	649299	1953497
2011	19773143	21415296	-	-	-	-	-

Прикладом в цьому напрямку є досвід Італії, де в серпні 2011р. було оголошено про конкурс на здобуття премії за «відповідальний туризм». Як відомо, щорічно Італію відвідують туристи зі всього світу, тому і установа даної премії сприятиме залученню додаткової уваги до проблем екології на території країни. «Ми пропагануємо розмірений, емоційно забарвлений і одночасно екологічно чистий туризм, здатний залишити в пам'яті невичерпні і незабутні спогади і несучий собою добро в світ. Тому конкурс щодо премії TRI ставить головною метою пропаганду триєдності екології, культури і туризму», – відмітив мер Ассізі, президент італійського підрозділу Асоціації пам'яток світової спадщини ЮНЕСКО Клаудіо Річчі. Під «відповідальним туризмом» в Італії розуміють впровадження проєктів «зелених» технологій в сфері туризму, які сприятимуть скороченню негативної дії на навколишнє середовище, збереженню і примноженню культурної спадщини з максимальною вигодою для соціально-економічного розвитку місцевого населення [12]. До речі досвід Італії вже реалізується в пілотних проєктах у Володимирській області Росії. За визначеннями дослідників, законодавцем світової моди саме в агротуризмі є також Італія, де багато сільських ферм і господарів садіб одержують доходи за рахунок цього виду туризму. В 2011р. пройшли переговори між керівництвом ТОВ "Італійська будівельна група" і НВО «Грін-ППК» (Росія), щодо кола питань, пов'язаних з реалізацією туристичного проєкту «Екопарк «Суздаль». Директор італійської компанії Андре Беніні запропонував росіянам використовувати досвід будівництва енергоефективних гостьових будинків для екологічного і зеленого сільського туризму в Екопарку «Суздаль», накопичений в Італії, в першу чергу в регіоні Тоскана, де більш 4-х тисяч фермерів зайняті у сфері агротуризму [13].

Декларуючі у директивних документах основний принцип зеленої економіки – «економічно вигідно, то що екологічно безпечно», ООН вважає, що для переходу до зеленої економіки мирової спільноті необхідно в 2012-2050 рр. інвестувати тільки 2% світового ВВП в десять ключових секторів: АПК, ЖКГ, енергетику, рибальство, лісове господарство, промисловість, туризм, транспорт, управління водними ресурсами, утилізацію та переробку відходів. Звернемо увагу, що реалізація регіональних принципів сталого розвитку припускає комплексну ув'язку між собою трьох компонентів – економічного, соціального і екологічного. Сформована в останні два десятиліття концепція «зеленої» економіки покликана забезпечити гармонійніше узгодження між цими компонентами, яке було б прийнятне для усіх груп країн – розвинених, таких, що розвиваються і держав з перехідною економікою. Концепція «зеленої» економіки отримує все більший громадський резонанс. Вона активно обговорюється експертами, політиками, неурядовими організаціями. Сучасна парадигма «зеленої» економіки включає ідеї багатьох інших напрямів в економічній науці і філософії (феміністська економіка, постмодернізм, екологічна економіка, економіка довкілля, антиглобалістика, теорія міжнародних відносин та ін.), пов'язаних з проблемами сталого розвитку. Прибічники концепції «зеленої економіки» вважають, що переважаюча зараз економічна система недосконала. Хоча вона дала певні результати в підвищенні життєвого рівня людей в цілому, і

особливо її окремих груп, негативні наслідки функціонування цієї системи значні: це екологічні проблеми (зміна клімату, запустинювання, втрата біорізноманітності), виснаження природного капіталу, широкомасштабна бідність, нестача прісної води, продовольства, енергії, нерівність людей і країн. Усе це створює загрозу для нинішнього і майбутнього поколінь. Нинішню модель економіки деякі фахівці називають «коричневою» економікою. Зрозуміло, що для виживання і розвитку людства потрібно перехід до «зеленої» економіки – тобто системі видів економічної діяльності, пов'язаних з виробництвом, розподілом і споживанням товарів і послуг, які призводять до підвищення добробуту людини в довгостроковій перспективі, при цьому не піддаючи майбутні покоління дії значних екологічних ризиків або екологічного дефіциту. Для переходу до стратегії «зеленої» економіки в сфері туризму регіонів України пропонується широкий спектр інструментів:

виробництво турпродукту, що відповідає принципам сталого розвитку ціноутворення, включаючи відмову від неефективних субсидій в розвиток туріндустрії, оцінку природних ресурсів в грошовому вираженні і введення податків на те, що шкодить довкіллю;

політика державних закупівель, яка заохочує виробництво екологічної продукції і використання тих, що відповідають принципам сталого розвитку методів виробництва;

реформування систем «екологічного» оподаткування, що припускає зміщення акценту з податку на робочу силу на податки на забруднення;

ріст державних «зелених» інвестицій, що відповідає принципам сталого розвитку інфраструктури (включаючи громадський транспорт, поновлювані джерела енергії, будівництво енергоефективних будівель готелів) і природний капітал для відновлення, підтримка і, де це можливо, збільшення обсягу природного капіталу;

цільова державна підтримка досліджень і розробок, пов'язаних із створенням екологічно чистих технологій в сфері рекреації та туризму;

соціальні стратегії розвитку сільського туризму, покликані забезпечити узгодження між цілями в соціальній області розвитку агробізнесу і існуючими або пропонованими економічними «зеленими» стратегіями в сфері міжнародного туризму.

Останнім часом, чималу роль в просуванні концепції «зеленої» економіки в практику внесла Економічна і Соціальна Комісія з Азії і Тихого океану (ЕСКАТО), членами якої з країн пострадянського простору є Вірменія, Азербайджан, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Росія, Таджикистан, Узбекистан і Туркменістан. Відмітимо, що за ініціативою ЕСКАТО в 2005 р. була прийнята стратегія "зеленого" росту, яка спочатку включала чотири пріоритетні напрями: раціональні моделі споживання і виробництва; «озеленення» підприємств і ринків; стійка інфраструктура і «зелена» податкова і бюджетна реформи. Згодом були додані ще два напрями – інвестування в природний капітал і показники екологічної ефективності [14]. Республіка Корея була першою країною, яка оголосила реалізацію концепції «зеленого» росту в якості національної стратегії. Основна увага у рамках цієї стратегії приділяється трьом елементам: промисловості, енергетиці і інвестиціям. Стратегія націлена на збереження масштабів продуктивної економічної діяльності при мінімальному використанні енергоресурсів і інших ресурсів; зведення до мінімуму тиску на довкілля усіх використовуваних видів енергії і ресурсів і вжиття заходів для перетворення інвестицій в природоохоронну діяльність в рушійну силу економічного зростання. В той же час, програма ООН щодо розвитку довкілля (ЮНЕП) в 2008 р. висунула нову ініціативу щодо «зеленої» економіки, метою якої є використання історичної можливості нині сформувати економіку завтрашнього дня. Механізм впровадження парадигми «зеленої» економіки привертає все більшу увагу учених, політиків і дослідників. У рішеннях багатьох важливих зустрічей високого рівня звучать заклики перейти до «зеленої» економіки. Наприклад, в Декларації про екологічно чистий ріст, прийнятою Організацією економічного співробітництва і розвитку в червні 2009 р., міністри держав виразили рішучість нарощувати свої зусилля із подальшої реалізації стратегій «зеленого» росту і заохочувати «зелені» інвестиції і стійке регулювання природних ресурсів [15]. Світовий досвід формування і розвитку цивілізованих економічних систем підтверджує універсальність правила вироблення і реалізації економічної політики держави на умовах взаємоповаги, взаємодоповнення і узгодження загальнодержавних і регіональних інтересів і можливостей.

Звернемо увагу, що на Конференції ООН по сталому розвитку, яка пройде на вищому рівні у Бразилії в 2012 р. («Ріо 20»), одна з двох центральних тем конференції присвячена проблемі «зелена економіка в контексті сталого розвитку і подолання бідності». При цьому, як вважають західні фахівці, потрібно провести додаткові дослідження і дискусії у науковому суспільстві, щоб визначити, яким чином «зелена» економіка сприятиме прискоренню процесу переходу до стійкого розвитку.

Підсумуючи наукові погляди вчених, міжнародний досвід та світові тенденції економічного розвитку туризму, можливо зробити висновок, що регіональна концепція «зеленої» економіки в сфері рекреації та туризму має бути заснована на трьох головних принципах:

оцінка інфраструктури регіонального туризму щодо просування туристичного напрямку природно-рекреаційних територій та туристичних центрів на національному і міжнародному рівнях;

забезпечення зайнятості населення за рахунок створення «зелених» робочих місць в сфері рекреації та туризму і розробки відповідної регіональної політики;

використання ринкових механізмів впровадження «зелених» технологій та «зелених» інвестицій для досягнення сталого розвитку туризму в регіонах.

Проведені дослідження дають підстави вважати, що досягнутий рівень розвитку туризму в Україні сприяє ефективному розвитку сучасної регіональної та національної економіки. Туристичний рух може стати одним із значимих факторів формування та зміцнення регіональних туристично-рекреаційних комплексів. Таким чином, державна політика в контексті Стратегії економічного та соціального розвитку України має всебічно враховувати інтереси та можливості регіонів, тобто передбачати регіоналізацію суспільного життя у всіх його аспектах. Соціально-економічний розвиток країни буде збалансованим, ефективним тільки при забезпеченні регіонально-диференційованих механізмів реалізації загальнодержавних цілей з орієнтацією на основні суспільно-територіальні властивості регіонів: геополітичне положення, демографічну ситуацію, інтегральний потенціал території, рівні економічного і соціального розвитку, структуру і зовнішню функцію виробництва, екологічну ситуацію, якість життя населення тощо. Саме тому перехід України до ринкової економіки, її подальший соціально-економічний розвиток у контексті стратегії «зеленої» економіки вимагає збалансованих регіональних реформ. Отже таке становище та новітні підходи щодо запобігання світової екологічної кризи, формування конкурентоспроможного регіонального турпродукту та його подальша екологізація потребує структурних перебудов в регіональному туристично-рекреаційному комплексі на засадах «зеленої» модернізації економіки регіону.

Література

1. UNWTO World Tourism Barometer. Advance Release, 2011. –Madrid: World Tourism Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://statistics.unwto.org/en/publication/compendium-tourism-statistics>
2. Інституціональні засади та інструментарій збалансованого природокористування: монографія / [Н.М.Андрєєва, Б.В.Буркинський, Т.П.Галушкіна, С.К.Харічков, С.Г.Нездоймінов та ін.]; під ред. д.е.н. проф. С.К.Харіčkова. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2010. – 484 с.
3. Буркинський Б.В. «Зелена» економіка кризь призму трансформаційних зрушень в Україні / [Б.В. Буркинський, Т.П. Галушкіна, В.С. Реутов.]. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2011. – 346 с.
4. Сталый розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика / [В.М. Андерсон, Н.М. Андрєєва, О.М. Алимов, В.В. Сабадаш та ін.]; за наук. ред. д.е.н., проф. Є.В.Хлобистова. – ДУ «ІЕ ПСР НАН України», ІПРЕЕД НАН України, СумДУ, НД ІСРП.–Сімферополь: ІТ «АРИАЛ». – 2011. – 589 с.
5. Харічков С.К. Регіональна парадигма цільової програми розвитку рекреації та туризму/ С.К. Харічков, С.Г. Нездоймінов, І.М. Дишловий // Маркетинг і менеджмент інновацій. Науковий журнал. – 2011. – №6. – С.145-149.
6. Нездоймінов С.Г. Територіальна організація сільського зеленого та аграрного туризму в Україні: сучасні проблеми, передумови та перспективи розвитку / С.Г. Нездоймінов, Н.М. Андрєєва // Зелена економіка. Зелені технології. Зелені інвестиції: міжн. конф., 6-7 жовтня 2011р.: збірка тез. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2011. – С. 183-187.
7. Цехла С.Ю. Подходы к разработке концепции государственной инновационной политики в сфере международного туризма / С.Ю. Цехла, Е.В. Яковенко// Экономика Крыма. – 2011. – №4(37). – С.44-48.
8. Обзор мирового туррынка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourvest.ru>
9. Обзор мирового рынка туризма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua>
10. Обзор мирового туррынка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourvest.ru>
11. Туристичні потоки в Україні за 2000-2011рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/expres.htm>
12. Премия за ответственный туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rejoinslatribudesplanteurs.org/ru>
13. Нездойминow Siergiej G. Regionalizm jako imperative uwrozwoju turystyki na Ukraine w kontekscie paradygmy «Zielonej Gospodarki» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://конференция.com.ua/pages>
14. Обзор мирового экономического и социального положения, 2011. Великая «зеленая» техническая революция. Общий обзор. – Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 2011. – 37 с.
15. Tourism investing in energy and resource efficiency. United Nations Environment Programme [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biodiv.unwto.org/en>